

Jumalanpalvelusmusiikin olemus ja sen rajat

Alustus KK:n järjestämässä seminaarissa

17.-18.5.2010 Järvenpäässä

Jouko N. Martikainen, Vanha Härkätie 48, 21410 Vanhalinna

1. Perusteesti:

Jumalanpalvelusmusiikin tulee olla Jumalan, Pyhän Kolmiykseyden mukaista. Tämä tarkoittaa sitä, että Jumala itse panee kaiken soimaan sisätrinitaarisen olemuksensa ja pelastustaloutensa mukaisesti. Kaikki, koko luomakunta, enkelit ja ihmiset, jotka häntä kuuntelevat, alkavat itsekin soida ja soittaa samalla tavalla.

Tästä teesistä seuraa, ettei jumalanpalveluksen musiikin sisältöä, olemusta, sen vaikuttavuutta ja rajoja voida määritellä ilman, että ensin kysytään, mikä on Jumalan sisätrinitaarinen olemus, mikä on hänen pelastustaloutensa ja miten nämä kaksi suhtautuvat toisiinsa. Tämä tehtävä edellyttää, että asetumme kaikkien luotujen kanssa kuuntelemaan Jumalan sisätrinitaarisen olemuksen ja hänen pelastustaloutensa mukaista sointia.

Jumalanpalvelusmusiikin luomisen vaikeus on ensisijaisesti siinä, ettemme kuule tai ehkä pikemminkin emme halua kuulla sitä sointia, jonka Jumala itse on asettanut ja asettaa. Kuuntelemisen ja kuulemisen tiellä on esteitä, jotka on ensin raivattava pois. Kysymys on hermistymisestä, joka koskettaa olemisemme perusteita. Siitä meillä on esimerkkinä mm. profeetta Jesajan kutsumusnäky: Hän näkee Jumalan istuvan ylhäisellä istuimellaan ja serafien huutavan tosilleen: ”Pyhä, pyhä, pyhä on Herra Sebaot. Hänen kirkkautensa täyttää kaiken maan.” Silloin profeetta parahtaa: ”Voi minua, minä hukun! Minulla on saastaiset huulet, ja saastaiset huulet on kansalla, jonka keskellä elän, ja nyt minun silmäni ovat nähneet Kuninkaan, Herran Sebaotin.” Jesajan kohdalla kuulemisen esteet poistettiin alttarilta otetulla hehkuvalla hiilellä.

Samaa Pyhä, Pyhä, Pyhä -hymniä laulavat Ilmestyskirjan mukaan taivaallisessa jumalanpalveluksessa neljä kuusisiipistä välkehtivää olentoa, jotka taukoamatta, päivin öin lausuvat: ”Pyhä, Pyhä, Pyhä on Herra Jumala Kaikkivaltias! Hän oli, Hän on ja Hän on tuleva.” Tämän kuullessaan kaksikymmentäneljä vanhusta heittäytyvät maahan eteensä. Samoin he tekevät Karitsan edessä, ja harppua soittaen he laulavat uuden laulun hänen kunniakseen.

Näistä esimerkeistä voi ehkä sanoa, että ne ovat erikoistapauksia ja meille niin vahvojen väliverhojen takana, ettei niistä suoraan voi tehdä johtopäätöksiä tavallisten jumalanpalvelustemme konkreettiseen musiikilliseen toteutukseen. Emme kuitenkaan heti lähde seuraamaan tällaista polkua vaan kysymme ensin, millaista opastusta voimme saada aiheeseemme Lutherin musiikkiteologiasta. Sen jälkeen palaamme uudelleen teesimme yksityiskohtaiseen pohdintaan.

2. Lutherin musiikkiteologiaa

Aivan aluksi on otettava puheeksi kaksi usein esitettyä väitettä, joiden otaksutaan olevan lähtöisin Lutherilta. Niistä ensimmäinen koskee Lutherin vastausta, kun häneltä kysyttiin, mitä hän tekisi, jos Kristus tulisi takaisin huomenna. Vastaus: ”Tänään istuttaisin omenapuun”.

On osoitettu vastaansanomattomasti, ettei tätä keskustelua eikä Lutherin siihen antamaa vastausta löydetä hänen teksteistään. Saksan yhdistynyt luterilainen kirkko varasi aikanaan 3500 (silloista Saksan markkaa) palkkioksi henkilölle, joka voi osoittaa, miten ja milloin tämä laajalle levinnyt uskomus on syntynyt. Palkintoa ei tietääkseni ole vielä kukaan käynyt nostamassa.

Toinen uskomus tuo meidät jo suoraan aiheemme pariin. On yleinen käsitys, että Luther otti oman aikansa kansanlaulujen sävelmiä sepittämiinsä virsiin. Niin yleinen ja laajalle levinnyt kuin tämä käsitys onkin, myös maamme eturivin virsisävelmien tuntijoiden parissa, se on silti perätön ja nojautunee ehkä eräiden Lutherin kollegojen toiminnasta tehtyihin myös häntä koskeviin johtopäätöksiin. Tuntemme vain yhden tapauksen, jossa Luther on käyttänyt ns. contrafactana tunnettua kansanlaulun uudelleen sanoittamista. Kysymyksessä on meille tuttuakin tutumpi virsi, nim. ”Enkeli taivaan lausui näin ...”/”Vom Himmel hoch, da komm ich her...” Sen lähtökohtana on ollut suosittu arvuuttelulaulu ”Ich kom aus fremden landen her”. Luther otti aluksi omaan sanoitukseensa alkuperäisen laulun sävelmän. Myös se tunnetaan. Hän ei kuitenkaan ollut vakuuttunut sen sopivuudesta ja kirjoitti sanoitukseensa uuden sävelmän, jonka nyt tunnemme jouluvirrestämme. Alun perin tämä virsi oli tarkoitettu käytettäväksi vain Lutherin omassa perhepiirissä, mutta siirtyi sittemmin myös seurakuntien laulukokoelmiin. Luther oli siis tarkka sanojen ja sävelmän yhteensopivuudesta.

Luther aloitti virsien kirjoittamisen 1523 kahdesta Brüsselissä poltetusta evankelisesta marttyyristä. Häneltä tunnetaan kaiken kaikkiaan 37 koraalisävellystä, niistä 15 on Lutherin omia luomuksia. Vanhojen latinalaisten jumalanpalvelushymnien pohjalta hän muokkasi 13 sävelmää, 4 hän otti saksankielisistä hengellisistä lauluista, 2 pyhiinvaelluslaulua hän muokkasi uuteen asuun ja 2:n alkuperäislähde on tuntematon ja vain tuo 1 mainittu nojasi aluksi suosittuun sanoisimme koiskelmä sävelmään. Hyvin perusteella on väitetty, että Luther loi luterilaisen koraalin.

Katekismusvirret

Lutherin teologiassa sana, kuva ja sävel ovat sidoksissa toisiinsa. Hän ymmärtää musiikin sananluontoiseksi. Koraalit, liturgia ja hengellinen musiikki ovat sananjulistuksen kantajia, kuvautumia ja laajentajia. Seurakuntalaulu on viime kädessä saarnassa julistetun omaksumista, sen sisäisen kuvantumisen mediumi. Siten katekismusvirret vievät kuvina sydämen sisälle ne sisällöt, jotka katekismuksista on tiedollisesti omaksuttu.

Vuosien 1523-24 aikana niin Lutherin kuin hänen läheisten työtovereittensa luomat virret lähes yksinomaan käsittelevät katekismusten artikloja.

Tästä alkoi luterilaisuudessa vahva perinne, joka hallitsee vielä esim. meidän vuoden 1701 virsikirjaa. Sen ensimmäinen osasto: ”Katekismus virsiksi tehty” sisältää 23 sellaista virttä. Niitä voimme nimittää musiikilliseksi katekeesiksi.

Luther asettaa arvossa musiikin taiteista toiseksi heti teologian jälkeen. Hän kirjoitti 1530:

”Olen suoraan sanoen sitä mieltä enkä epäröi sitä väittää, ettei teologian jälkeen ole mitään muuta taidetta tai tiedettä (nullam artem), joka voidaan asettaa samalle tasolle musiikin kanssa, sillä teologian lisäksi vain musiikki voi saada aikaan sen, minkä muutoin teologia yksin kykenee tekemään, nimittäin luomaan levollisen ja iloisen mielen” (Leaver, 65).

Musiikki opettaa Lutherin mukaan puhumaan, ts. saarnaamaan ja lohduttamaan. Se kuuluu erottamattomana osana uskon **kielioppiin**, raamatunkielen **retoriikkaan** ja uskonopin **dialektiikkaan**. Tämä merkitsee sitä, että ajateltaessa keski- ja varhaisen uudenajan opetusohjelmia eli triviumia ja quadriviumia, Luther siirtää musiikin jälkimmäisestä edelliseen eli osaksi grammatiikka, retoriikka ja dialektiikka. (Quadriviumissa olivat aritmetiikka, astronomia, musiikki ja geometria.) Musiikki tulee siis teologian rinnalla kaikkia kolmea opetusainetta läpäiseväksi, kantavaksi yleiselementiksi. Tuskin voimme kuvitella musiikille enää tätä hallitsevampaa tehtävää. Mitä sitten Lutherilta voimme oppia jumalanpalveluksen musiikin kannalta?

Mielenkiintoista valaisua tähän kysymykseen saamme hänen läheiseltä työtoveriltaan Johann Walterilta (k.1570). Hän ystäväystyi Lutherin kanssa 1524, perusti Torgauhun jo 1526 hengellisen veljestön luontoisen kirkkokuoron, josta muodostui evankelisten kirkkokuorojen alkumalli. Walter oli kuusi vuotta Dresdenissä Saksin vaaliruhtinaan Moritzin hovikapellimestarina. Häneltä on Mikael Praetoriuksen kahdessakin teoksessa säilynyt selostus – tosin fragmentaarisenä - yhteistyöstä Lutherin kanssa ensimmäisen saksankielisen messun syntyajalta.

Siitä Walter kertoo seuraavaa:

(Kolmanneksi) tiedän ja esitän siitä todistukseni, että Jumalan pyhällä miehellä, Lutherilla, Saksan kansan profeetalla ja apostolilla, oli suuri rakkaus yksi- ja moniääniseen musiikkiin. Monet ihanat hetket olen laulanut hänen kanssaan ja usein nähnyt, miten tämä kallis mies tuli laulamista niin iloiseksi ja innostuneeksi, että hän tuskin laisinkaan väsyi laulamiseen eikä lakannut puhumasta innostuneesti musiikista.

Kun hän halusi saada aikaan saksankielisen messun Wittenbergiin noin neljä kymmentä vuotta sitten, hän kirjoitti, kiittäen muistettavalle Saksin vaaliruhtinaalle, herttua Johannekselle, pyytäen Hänen vaaliruhtinaallista armoaan sallimaan vanhan laulunjohtajan, kunnianarvoisan Conrad Rupschin ja minun tulla Wittenbergiin keskustelemaan hänen kansamme koraalien nuotituksesta ja kahdeksan toonin luonteesta. Lopulta hän määräsi kahdeksannen toonin epistolalle ja kuudennen toonin evankeliumille sanoen:

”Kristus on lempeä Herra. Hänen sanansa ovat lempeitä, siksi me haluamme ottaa kuudennen toonin (Sextum Tonum) evankeliumille. Ja koska Pyhä Paavali on

vakava apostoli, me haluamme määrätä kahdeksannen toonin (Octavum Tonum) epistolalle.”

Hän kirjoitti itselleen nuotit epistoloihin, evankeliumeihin, ja Kristuksen todellisen ruumiin ja veren asetuksen sanoihin. Nämä hän lauloi minulle ja halusi kuulla niistä mielipiteeni. Hän piti minua kolme viikkoa Wittenbergissä kirjoittamassa huolellisesti koraalinuotit tietyille evankeliumeille ja epistoloille aina siihen saakka, kunnes ensimmäinen saksalainen messu laulettiin kaupungin kirkossa. Sitten minun oli kuunneltava tätä ensimmäistä saksalaista messua ja tehtävä siitä itselleni kopio viedäkseen sen mukanaan Torgauhun ja ojentaakseni sen Hänen vaaliruhtinaalliselle Armolleen Tohtorilta itseltään saamani määräyksen mukaisesti.

Sen jälkeen hän antoi ohjeet vespereistä, kuten niitä lauletaan monin paikoin, järjestettäväksi lyhyiksi, puhtaiksi kuorosävelmiksi opiskelijoita ja nuorisoa varten, samoin hän antoi ohjeet niistä köyhistä opiskelijoista, joiden leipäänsä kerjätessään tuli ovilla laulaa latalalaisia lauluja, antifooneja ja responsorioita tilaisuuden siihen tarjoutuessa. Häntä ei ollenkaan miellyttänyt se seikka, että opiskelijat lauloivat ovilla vain saksankielisiä lauluja.

Siksi kiitosta eivät laisinkaan ansaitse sellaiset, jotka hylkäävät kaikki latinankieliset kristilliset laulut kirkkoista. He ovat ilmeisen väärässä luullessaan, ettei olisi laisinkaan evankelista tai oikeaa luterilaisuutta laulaa latinankielisiä virsiä kirkkoissa. Toisaalta on myös väärin laulattaa tavallisella kansalla vain latinankielisiä lauluja, joista se ei mitään hyödy. Niinpä saksankieliset, pyhät, puhtaat, vanhat luterilaiset laulut ja psalmit ovat kaikkein hyödyllisimpiä tavalliselle seurakunnalle, mutta latinankieliset taas nuorison harjaannuttamiseksi ja samoin ne sopivat oppineille.

Ja katsokaamme, kuulkaamme ja oppikaamme, miten itse Pyhä Henki on ollut mukana työssä sekä näiden latinankielisten laulujen tekijäin samoin kuin herra Lutherin kanssa, joka tähän mennessä on kirjoittanut useimmat saksankieliset virret ja saattanut ne musiikilliseen muotoon. Siksi onkin nähtävissä saksankielisestä Sanctuksesta ... samoin muistakin kohdista miten huolellisesti ja mestarillisesti hän sovitti kaikki nuotit tekstiin niiden oikean accentin (ts. kantillointisävelmän) ja concentin (ts. liturgisen laulusävelmän) mukaisesti.

Minulla oli myös tilaisuus kysyä Hänen Kunnianarvoisuudeltaan, miten ja mistä lähteestä hän oli saanut oppinsa ja opetuksensa. Silloin tämä rakas herra naurahti viattomuudelleni ja sanoi: ”Runoilija Vergilius opetti tämän minulle. Hän kykenee sovittamaan taidokkaasti runoilunsa ja käyttämänsä sanaston kirjoittamaansa kertomukseen. Niin pitää musiikin järjestää kaikki nuottinsa ja laulunsa sopusointuun tekstin kanssa”.

Walterin selostus antaa meille hyvän kuvan siitä tavasta ja huolellisuudesta, jolla Luther toteutti liturgista uudistustyötään, samoin häntä siinä ohjaavasta periaatteesta. Niin kuin hänen vastauksestaan Walterille käy ilmi, Luther oli tarkoin selvillä antiikin retoriikasta ja pani mitä suurimman painon tekstin ja sävelmän yhteensopivuudelle. Sisältölähtöisyys on hänelle kaikkea määräävä periaate ja normi. Liitän tähän kaavion siitä, miten hän on jäsentänyt toonit jumalanpalveluksen eri osille. Kaavio on otettu Robin A. Leaverin tutkimuksen (Luther's

Liturgical Music, Grand Rapids 2007) sivulta 188:

Introit: Psalm 34	Tone 1
Kyrie	Tone 1
Gloria: All Ehr und lob soll Gottes sein	Tone IV
Gospel	Tones V/VI
Credo: Wir glauben all an einen Gott	Tone I
Verba	Tone V/VI
Sanctus: Jesajah dem Propheten	Tone V
Agnus Dei: Christe, du Lamm Gottes	Tone I
Communia: Psalm 111	Tone I

Tässä esitetty kaavio on otettu Naumburgin jumalanpalvelusjärjestyksestä vuodelta 1537. Sen on luonut Nikolaus Medler neuvoteltuaan siitä Lutherin, Justus Jonaksen ja Melanchthonin kanssa. Sitä voimme pitää Lutherin adventista 1525 alkaneen saksankielisen liturgiareformin lopputuloksena. Siitä on samalla nähtävissä, että se noudattaa johdonmukaisesti Lutherin teologista linjaa eli opetusta uskon vanhurskaudesta. Se määrää toonien valintaa. Evankeliumi ja Verba testamenti eli ehtoollisen asetussanat ovat molemmat ilosanomaa ja edellyttävät siis samaa modusta. Sama johdonmukaisuus on nähtävissä myös jumalanpalveluksen muissa osissa, vaikkamme tässä voikaan ryhtyä niitä tarkemmin analysoimaan.

Ollessaan Coburgin linnassa Augsburgin valtiopäivien aikana 1530 – vapaana Wittenbergin työrutiineista – Luther suunnitteli kirjoittavansa traktaatin vanhurskauttamisesta ja toisen musiikista. Kumpainenkin jäivät suunnitelmiksi. Hänen musiikki-kirjansa suunnitelmasta on kuitenkin säilynyt jäsenluonnos.

Sen mukaan musiikki on Jumalan lahja: se luo iloisen sydämen, se karkottaa perkeleen, se luo vilpittömiä iloa, hävittää vihan, epäsiiveellisuuden ja muut kohtuuttomuudet. Luther ilmoittaa edelleen asettavansa musiikin heti teologian jälkeen. Siitä on esimerkkinä Daavid ja profeetat, jotka kaikki tuottivat runoutta ja lauluja. Musiikin erikoinen hyöty on myös siinä, että se hallitsee rauhan aikoina. Hän epäilee kuitenkin, voiko tämä ilahduttava taito säily enää hänen sukupolvensa jälkeen. Baijerin (katolisia) herttuaita hän ylistää siitä syystä, että he kunnioittavat musiikkia. Happamesti hän toteaa omista saksilaista herttuistaan että he antavat arvoa vain

aseille ja kanuunoille. Valitettavasti Luther ei ole kirjoittanut suunnitelmaansa musiikkiteosta.

Tiivistäen on paikallaan vielä toistaa se periaate, joka ohjaa Lutherin jumalanpalvelusmusiikin luomista: ”Niin musiikin pitää järjestää kaikki nuottinsa ja laulunsa sopusointuun tekstin kanssa” (Also so auch die Musica alle ihre Noten und Gesänge auff den Text richten; Leaver, 337).

3. Jumalanpalvelusmusiikki ja kirkkovuoden suuret juhlat

Kun sisältölähtöisyys otetaan jumalanpalvelusmusiikin normiksi, on tietenkin tiedettävä se sisältö, josta ”lähdetään”. Seuraavassa palaan alussa esittämäni teesin, että jumalanpalvelusmusiikin tulee olla Jumalan, Pyhän Kolmiykeyden mukaista. Jumala, Pyhä Kolminaisuus itse on siis jumalanpalvelusmusiikkia määräävä sisältö. Jumalan sisäisen elämän ja hänen pelastustaloutensa eli Jumalan itseilmoitus avautuvat kirkkovuoden suurina juhlina siten, että sekä Jumalan ykseys että Pyhän Kolminaisuuden persoonien omaleimaisuus tarkentuvat vaiheittain.

4. Opera ad intra et opera ad extra

Teologiassa vakiintui jo verrattain varhain käsitys siitä, että Jumalasta puhuttaessa on tehtävä ero Jumalan sisäänpäin suuntautuvien ja ulospäin suuntautuvien toimintojen välillä. Näistä käytetään perinteessämme latalaisia termejä: **opera ad intra** ja **opera ad extra**. Jumalan ulospäin suuntautuvat työt ovat: luominen, lunastus ja pyhitys. Apostolinen uskontunnustus esittää ne tiiviissä muodossa. Sisäänpäin suuntautuvista Jumalan töistä se puhuu vain niukasti. Nikean tunnustuksessa niillä on selvästi vahvempi asema: ” – – *Jumalan ainoaan Poikaan, joka on syntynyt Isästä ennen aikojen alkua, Jumala Jumalasta, valo valosta, tosi Jumala tosi Jumalasta, syntynyt ei luotu, joka on samaa olemusta kuin Isä ja jonka kautta kaikki on saanut syntynsä, joka meidän ihmisten ja meidän pelastuksemme tähden astui alas taivaista ja syntyi ihmiseksi* – – ”.

Voimme verrata näiden kahdenlaisten töiden suhdetta perustukseen ja sen päälle pystytettyyn rakennukseen. Jumalan sisäänpäin suuntautuvat työt ovat perustus, johon Hänen ulospäin suuntautuvat työnsä nojaavat.

Teologinen reflektointimme, siihen nojaava hurskauden harjoitus ja kirkkomme toiminta nojaavat kuitenkin lähes yksinomaan Jumalan ulospäin suuntautuviin töihin eli pelastustalouteen. Sitä pidän pelastustaloudellisena pelkistyksenä. Tällä tarkoitan sitä, ettei kirkkomme ja muun kristikunnan hallussa olevaa kokonaispotentiaalia ei ole osattu tai haluttu ottaa käyttöön. Tämän puutteen korjaaminen edellyttää paneutumista perusteisiin. Siinä tarvitsemme mm. rohkeaa avautumista sille, miten Jumala määrittelee oman ykseytensä kirkkovuoden suurissa juhlissa ja millaisena Hän haluaa itseään palveltavan. Mielestäni on selvää, että jumalanpalvelusmusiikin tulee ohjautua sen mukaisesti.

5. ”– – iankaikkisuudessa Syntynyt ja tosi ihmiseksi Syntynyt”

Vähän katekismuksen toisen uskonkappaleen selityksessään Luther liittyy suoraan Nikean uskontunnuksen sanamuotoihin: ”*Minä uskon, että Jeesus Kristus, tosi Jumala, Isästä iankaikkisuudessa syntynyt, ja myös tosi ihminen, syntynyt neitsyt Mariasta, on minun Herrani –*”. Tässä meillä on kaksi syntymää. Niistä ensimmäinen on Jumalan sisäänpäin suuntautunut työ ja toinen ulospäin suuntautunut työ.

Isä synnyttää iankaikkisuudessa jatkuvasti Sanan eli Pojan. Tietyissä historiallisissa vaiheissa Jumala – Isä, Poika ja Pyhä Henki yhdessä tekevät päätöksen ihmiskunnan lunastamiseksi. Lunastuspäätöksen motiivi on tulisen uunin tavoin hehkuva Jumalan, Isän, rakkaus luotujansa kohtaan. Pyhä Henki kuuntelee Isän ja Pojan keskustelua.

Lunastuspäätöksen mukaisesti Poika syntyy ihmiseksi Neitsyt Mariasta Betlehemin talliin. Pojan syntyminen Isästä ikuisuudessa ja lunastuspäätös ovat kumpikin Jumalan sisäänpäin suuntautuvia töitä, joista seuraa Pojan syntyminen ihmiseksi eli inkarnaatio.

Joulu on siis kolminaisuusopillisesti tarkastellen **Jumalan, Isän, juhla**. Jumala, Isä, tekee työtä sisäänpäin ja ulospäin. Poika syntyy Isästä loputtomasti iankaikkisuudessa ja sitoutuu aikaan ja paikkaan lunastuspäätöksen mukaisesti. Pyhä Henki kuuntelee sitä niin hartaasti, että enkelit virittävät jouluyönä juhlavirren paimenten kedolla:

”Kunnia Jumalalle korkeudessa, ja maassa rauha ihmisille, joita (nyt) koskee hänen pelastustahtonsa.”

Tämä doksologia rakentuu kauniisti opera ad intra ja opera ad extra -kaavan mukaisesti. Kunnian antaminen Jumalalle on sen tunnustamista, että Jumala on nyt itsessään tehnyt lunastuspäätöksen. Sen seurauksena vihollisuus enkelten ja ihmisten välillä on kumoutunut. Siksi maan päällä on nyt ihmisillä rauha. Nyt Jumalan **pelastustahto**, voisimme yhtä hyvin sanoa, hänen **pelastustaloutensa** on käynnistynyt.

Luther ymmärtää Isän iankaikkisuudessa tapahtuvan synnyttämisen siten, että Isä lausuu itsestään Sanan, jota Pyhä Henki kuuntelee. Näin erottuvat Pyhän Kolminaisuuden persoonat toisistaan. Miten suhtautuvat toisiinsa Pojan ikuinen syntyminen Isästä eli loputon muotoutuminen Sanaksi ja hänen syntymisensä ihmiseksi ajanlaskumme alussa Betlehemin talliin? Se on paradoksi, käsityskykymme ylittävä salaisuus. Silti se on tosi ja varma. Voimme vain tunnustaa: Jumalan vapaus on niin suuri, että Hän voi olla samalla kertaa ikuisuudessa ja sitoutua historiaan.

Pelastustalouden käynnistyminen Betlehemin tallissa ei koske kuitenkaan vain ihmiskuntaa vaan myös Jumalaa itseään. Iankaikkisuudessa Jumalan tekemä lunastuspäätös muuttaa häntä itseään siten, että Jumalan tapa olla yksi ja kolme alkaa avautua ja tarkentua aikaisempaan verraten meitä hämmäntävällä ja haastavalla tavalla.

Olemme tässä salaisuuden äärellä, joka sähköistää kaikki hengen kykymme. Se vie ihmisen mykistävään ihmettelyyn ja ihasteluun, jota kutsumme ylistämiseksi. Ylistäminen kasvaa siitä sisäisestä vakuuttuneisuudesta, että vain se on oikea, tämän ihmeellisen kokemuksen mukainen vastaus Jumalalle. Tämän osoittaa myös enkelten laulu jouluyönä Betlehemin kedolla. Myös he reagoivat Jumalan tekemään lunastuspäätökseen ja Pojan inkarnoitumiseen ylistämällä. Ylistäminen on Jumalan ihmeellisyyden ja mykistävyiden luomaa sisäistä värähtelyä, joka pukeutuu sellaiseen musiikilliseen asuun, joka vastaa tätä ihmeellistä kokemusta.

6. Jumalattoman vanhurskauttaminen

Jouluna Pyhän kolminaisuuden persoonista **Jumala, Isä, on ensisijainen toimija**. Hän synnyttää ikuisuudessa itsestään Sanan eli Pojan. Pyhä Henki kuuntelee näin syntyvää Sanaa ja sen Lausujaa. Sanan Synnyttäjä ottaa omakseen orjuuteen vaipuneen ihmisen kurjuuden ja pyytää Poikaansa lähtemään ihmisen Pelastajaksi.

Pääsiäisenä taas **Jumala, Poika, on ensisijainen toimija**. Hän ottaa kantaakseen koko ihmiskunnan synnit. Hänestä tulee suorastaan **suurin syntinen**. Herra Kristus tuomitaan Jumalan pilkasta kuolemaan ristinpuussa. Syntiä ei sen jälkeen ole enää missään muualla kuin Hänessä. Tämän suurimman syntisen Jumala, Isä, tunnustaa Vanhurskaaksi, koska Herra Jeesus on täyttänyt ensimmäisen käskyn eikä ole syyllistynyt mihinkään syntiin. Pyhä Henki herättää hänet kuolleista ja Poika nousee kirkkauteensa Isän oikealle puolelle. **Jumalattoman vanhurskauttaminen yksin uskosta on pääsiäisen paradoksaalinen sanoma**. Herra Kristus on tuo jumalaton. Hänet vanhurskautetaan yksin uskosta. Hän todellakin *”alensi itsensä ja oli kuuliainen kuolemaan asti, ristinkuolemaan asti”* (Fil. 2:8).

Nyt Isä ja Poika vaikenevat. Aikaisemmin Isä on yhdessä Pyhän Hengen kanssa tunnustautunut Poikaansa, neitsyt Mariasta syntyneeseen Nasaretin Jeesukseen: *”Tämä on minun rakas Poikani. Kuulkaa Häntä!”* Pääsiäisenä Pyhän Kolminaisuuden sisällä vallitsee hiljaisuus.

Ristillä riippuvaan Herraan Jeesukseen on koottu kaikki menneisyyden hirvittävyudet ja kaikki tulevat jumalattomuudet. Kaikkien itsemurhapommittajien polttava viha vastustajia kohtaan, kaikkien ihmisten kuoleman pelko ja – tuska, pöyhkeys, ylpeys, itseihailu, pelko, hulluus, perimän vauriot, mielipuolisuus, raajarikkoisuus ja himoihin upottautuminen. Kaikki tämä ja paljon muuta on koottu tuohon yhteen ainoaan ihmiseen. Hän paahtuu Jumalan vihan alla kuparinpunaiseksi ja vajoaa helvetin pohjalle. Tämän Jumala, Isä, tunnustaa vanhurskaaksi ja *”korottaa yli kaiken ja antaa hänelle nimen, kaikkia nimiä korkeamman. Jokaisen kielen on tunnustettava Isän kunniaksi, että Jeesus Kristus on Herra”* (Fil. 2:9–11).

Jumala on tällä tavalla yksi. Hän kukistaa pahan siten, että Hän ottaa sen itseensä ja tuhoaa sen itsessään. Tästä syystä se ei enää muodosta estettä ihmiskunnan pääsulle Jumalan sydämelle. Nyt vallitsee rauha ihmisten ja enkelten välillä. Tällä tavalla Jumala on yksi. Hän on ensinnäkin yksi itsessään eli sisäistrinitaarisesti ja toiseksi Hän tekee ihmiskunnan yhdeksi. Herra Kristus kerää itseensä ihmiskunnan synnin. Se on syypää Hänen kuolemaansa. Tunnustaessaan syyllisyytensä ja syntinsä ihmiskunta tulee yhdeksi Herrassa Kristuksessa. Hän on samalla kertaa suurin syntinen, siis jumalaton ja ainoa vanhurskas. Hän yhdistää itsessään tällä tavalla pelastustalouden ja sisäistrinitaarisen elämän. Hän kärsii helvetin pohjalla rangaistuksen kaikista

mahdollisista synneistä ja nousee sitten Isän oikealle puolelle. Isän oikealla puolella istuminen on **opus ad intra** ja rangaistuksen kärsiminen helvetin pohjalla **opus ad extra**.

Luther selittää tätä suurta mysteeriä Genesis-kommentaarissaan Jaakobin portaiden yhteydessä (Gen. 28:12):

”Se tässä on ihmetyksen aihe, että saadaan nähdä ihminen ja luoduista kaikkein alin, kaikkien alimmaksi alennetuin, ja samalla hänen istuvan isän oikealla puolella, ja kaikkien enkeleiden yläpuolelle korotettuna, nähdä hänet Isän helmassa ja heti kohta Perkeleen alle alistettuna – –. Tässähän kaikkein korkein persoona, mitä on, jota majesteettisuutensa tähden on kavahdettava yli kaiken, mitä on luotu, tulee kaikkein alimmaksi ja halvimmaksi. Tämän ihmeellisen näyn saamme nähdä tuossa elämässä ja se on oleva autuaiden pysyvä ilon aihe. Samoin se on enkelten ainut kaipaus ja ilon aihe, kun he saavat nähdä Herran, joka on mitätön, toisin sanoen kaikkein alin.”

Pelastustaloudellisen pelkistyksen vuoksi pitkäperjantai on saanut pääsiäistä suuremman painoarvon kultissa ja tapaperinteessä. Näin siksi, **että opus ad extra eli Herran Kristuksen ristinkärsimys ja kuolema** eivät esijännity **opus ad intrasta eli Hänen uudensisältöisestä sisäistrinitaarista asemastaan käsin**.

Pääsiäisenä vallitsee Pyhän Kolminaisuuden sisällä hiljaisuus – vaikeneminen olisi ehkä oikeampi sana? Kysynemme, miksi näin? On elintärkeää, että näin on, sillä jos Isän oikealla puolella oleva Poika, jolle Isä on antanut kaiken vallan, avaisi suunsa, alkaisi heti viimeinen tuomio. Kun Jumala vaikenee, on meidän mahdollista riemuita siitä, että olemme vanhurskaita. Kukaan ei voi meitä syyttää mistään. Tästä Paavali kirjoittaa riemuiten Roomalaiskirjeen luvussa 8, jakeet 31–39. Kuinka ei koko olemuksemme sähköistyisi tästä kaikesta? Kuinka voisimme olla räjähtämättä riemuun siitä syystä, että olemme synnin, kuoleman ja helvetin voittajia. Osanamme on ikuinen eli tyhjentyvätön elämä. Näin siksi, että Jumala vaikenee, eikä näe meidän syntejämme siksi, että ne on kaikki koottu Herraan Kristukseen, hänen Poikaansa.

7. Kaikki kansat kuulevat ylistettävän Jumalaa omalla kielellään

Jouluna Jumala, Isä, on ensisijainen toimija, pääsiäisenä Poika. **Helluntaina ensisijainen toimija on Pyhä Henki**. Muistamme, mitä Nikean uskontunnustus sanoo Pyhästä Hengestä: *”Me uskomme Pyhään Henkeen, Herraan ja eläväksi tekijään, joka lähtee Isästä ja Pojasta, jota yhdessä Isän ja Pojan kanssa kumarretaan ja kunnioitetaan ja joka on puhunut profeettojen kautta.”*

Tässä meillä on tiivistettynä vanhakirkollisen ajattelutyön tulokset Augustinuksen teologiasta käsin tulkittuna. Muistanemme vielä, että Bysantin ortodoksia ja Latalainen länsi ovat tässä eri mieltä. Bysantti ei ole hyväksynyt latalaisten lisäystä: ”filioque” = ja Pojasta.

Luther on nerokkaalla tavalla ratkaissut tämän kysymyksen. Pyhä Henki kuuntelee jouluna Isän ja Pojan tekemää lunastuspäätöstä ja virittää enkelit sitä ylistämään inkarnaation tapahtuessa.

Pääsiäisenä Pyhä Henki herättää Herran Jeesuksen kuolleista kirkkauteen. Isä tunnustaa hänet vanhurskaaksi ja asettaa Hänet istumaan oikealle puolelleen.

Lutherin mukaan Pyhän Kolminaisuuden sisälle on nyt pystytetty saarnatuoli. Helluntaina Pyhä Henki saarnaa ja Isä ja Poika kuuntelevat sitä. Mitä Pyhä Henki saarnaa? Hän saarnaa näin: **Suurimmaksi syntiseksi tullut Herra Jeesus on vanhurskautettu yksin uskosta.** Hän istuu kirkkaudessa Isän oikealla puolella. Tätä enkelitkään eivät pysty käsittämään.

Alin on nyt Korkein. Hän, Alin, on kuitenkin yksi ja sama kuin Ylin. Juuri tällaista saarnaa Pyhä Henki Pyhän Kolminaisuuden sisällä. Se on ehjästi sopusoinnussa sen kanssa, mitä Herra Kristus sanoi ylösnoustuaan oppilailleen: *”Minulle on annettu kaikki valta taivaassa ja maan päällä. Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni”* (Matt. 28:18–19).

Kun Pyhä Henki saarnaa helluntaina Pyhän Kolminaisuuden sisällä, kuulevat kaikki kansat ylistettävän Jumalaa omalla kielellään. Tällä tavalla Jumala on yksi. Näin kumoutuu se hajaannus, joka alkoi Baabelin tornin rakentamisesta. Pyhän Hengen vuodattaminen helluntaina aloitti globalisaation. Nyt kaikki kansat kuulevat ylistettävän yhtä ja samaa Jumalaa omalla kielellään. Siihen tarvitaan kaikkia kieliä, koska Herran Kristuksen ihmeellistä ykseyttä ja Hänen käsittämätöntä pelastustyötään ei voida muuten riittävästi ylistää. Pyhä Henki on se vapaus ja luo sen vapauden, joka irrottaa kaikki kansat ja kielet orjuuttajistaan ja antaa niille saman vapauden kuin Hengellä on itsellään. Hän mahdollistaa Herran Kristuksen ylistämisen.

Pyhän Hengen saarna Kolmiykseyden sisällä vaikuttaa siis ulospäin sen, että kaikki kansat ja kielet alkavat ylistää Vapahtajaa. Samalla se on niille ennakoituvaa viimeistä tuomiota. Pyhä Henki nimittäin paljastaa kansojen synnin, koska ne eivät usko Herraan Jeesukseen, Jumalaan ja ihmiseen. Pyhä Henki osoittaa myös vanhurskauden eli sen, että Herra Kristus, suurin syntinen, on nyt Isän oikealla puolella, ja on ainut vanhurskas. Lisäksi Pyhä Henki näyttää sen, että Pääorjuuttaja, eli Saatana, on tuomittu.

On vielä lyhyesti palattava filioque-ongelmaan. Pyhällä Hengellä itsellään ei ole jumalallista olemusta. ”Hän lähtee Isästä ja Pojasta.” Tämä tarkoittaa sitä, että Isä antaa itsensä Hengelle ja Poika antaa itsensä Hengelle. Luther ymmärtää tämän siten, että Isä, Sanan synnyttäjä ja Lausuja ja Poika, Isän itsestään muodostama Sana, antavat itsensä Pyhälle Hengelle. Tämä on vastoin kaikkea sitä, mihin itsekkyytemme orjuutettuina olemme tottuneet. Otaksumme, että näin tehdessään kumpainenkin – niin Isä kuin Poikakin – menettävät itsensä tai ainakin jotakin itsestään. Tosi asiassa juuri näin tehdessään kaikkien kolmen olemistapa muodostuu siten persoonaksi, että myös langennut ihminen voi sen avulla tulla oikeaksi ihmiseksi, siis oikeaksi persoonaksi. Nyt me emme ole sitä. Orjuuttajamme ovat vieneet meiltä sisäisen vapauden. Sitä on vain hitunen jäljellä. Mutta meidän on mahdollista tulla Sanan muotoisiksi ja sen avulla kasvaa oikeiksi persooniksi. Tämä mahdollistuu Pyhässä Hengessä eli Hänessä ja Hänen vapaudessaan.

Kun Pyhä Henki saarnaa Jumalan sisällä, saarnan kuulemisen subjekti täällä ulkopuolella on ensisijaisesti aina kansa ja kieli, yksityinen uskova vain kansansa ja kieliyhteisönsä jäsenenä. Näin siksi, että kuuleminen edellyttää kieltä, joka tekee kuullun ymmärrettäväksi. Kieli syntyy siitä, että Jumala luo Sanallaan Pyhässä Hengessä. Syntiinlankeemuksen jälkeisessä tilassa kieletkin ovat orjuutettuja. Niiden kyky avautua Sanan mahdollille on heiveröinen. Pyhän Hengen

saarna Jumalan sisällä käy poistamaan kielten orjuutta ja vapauttaa ne ylistämään Jumalan pelastustekoja.

8. Jumalanpalvelusmusiikki: Jumalan salaisuuden ja pelastustekojen ihmettelyä

Mitä edellä luonnostellusta kirkkovuoden suurten juhlien tulkinnasta seuraa jumalanpalvelusmusiikille? Mielestäni on selvää, että tämä jättimäinen draama, jossa Jumalan oma sisäinen elämä ja Hänen pelastavat tekonsa avautuvat meille vuoden juhlakierrossa, täyttävät ihmisen ihmettelyllä, ilolla ja riemulla, mutta myös huokauksilla, oman syntikurjuuden ja jumalattomuuden vaikeroinnilla. Ihmisen koko tunnerekisteri tulee käyttöön, samoin käsittämiskisteri ja kokemisrekisteri. Ihminen täyttyy silloin niin Pietarin katumuksesta, kun hän oli kieltänyt kolmasti Herransa, samoin kuin syntisen naisen kyynelvirroista, joilla hän pesi herramme jalat fariseuksen huoneessa ja vielä ristinyövärikin huokauksista Herran puoleen, samoin kuin Emmauksen kulkijoiden ilosta: ”Eikö sydämemme hehkunut innosta, kun hän kulkiessamme puhui meille ja opetti meitä ymmärtämään kirjoitukset?”